

Дмитренко Руслан Миколайович,

кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри маркетингу, ПрАТ «ВНЗ «Міжрегіональна Академія управління персоналом», 03039, м. Київ, вул. Фрометівська, 2, <https://orcid.org/0000-0003-2461-5184>

Dmitrenko Ruslan Mykolaiovych,

PhD., Associate Professor, Associate Professor at the Department of Marketing, Interregional Academy of Personnel Management, 03039, Kyiv, 2, Frometivska Str., <https://orcid.org/0000-0003-2461-5184>

ЦІЛІ ТА НАПРЯМИ ДЕРЖАВНОЇ ПІДТРИМКИ РОЗВИТКУ АГРАРНОГО БІЗНЕСУ

Анотація. Мета роботи. Визначення цілей та напрямів державної підтримки розвитку аграрного бізнесу.

Методологія. Теоретична, методологічна та емпірична база дослідження. Теоретичною та методологічною основою дослідження є положення сучасної економічної науки, нормативні та законодавчі акти, монографії, періодичні видання, матеріали наукових конференцій вчених та провідних фахівців-практиків з питань державного регулювання та державної підтримки аграрного бізнесу.

У статті застосовували абстрактно-логічний, монографічний, розрахунково-конструктивний, системно-когнітивний аналіз, статистико-економічний та інші методи економічних досліджень.

Наукова новизна. Удосконалено визначення державної підтримки малого та середнього аграрного бізнесу, під яким слід розуміти систему організаційних, економічних, законодавчо-правових впливів державних органів різних рівнів на бізнес-одиниці і передбачає створення умов, необхідних для підвищення рівня та якості життя сільського населення, вирішення завдання гармонізації інтересів і цілей суспільства, бізнесу та держави в умовах диспаритету цін, частки імпорту на внутрішньому ринку за деякими видами продовольства.

Висновки. Відтворення основних виробничих фондів організаціями малого та середнього аграрного бізнесу здійснюється відповідно до стратегії їх розвитку та інвестиційних можливостей. Структурні особливості та специфічність аграрного виробництва ускладнюють і уповільнюють процес відтворення основних виробничих фондів.

Забезпечення продовольчої безпеки країни потребує значного ресурсного та фінансового забезпечення сільськогосподарських підприємств. Різноманітність особливостей виробничого процесу та низька інвестиційна привабливість обумовлена непостійністю та високим ступенем ризику виробничих процесів у аграрному секторі, унаслідок чого спостерігається практично низька ефективність інвестицій.

Ключові слова: аграрні підприємства, розвиток аграрного бізнесу, сільське господарство, цілі та напрями державної підтримки.

GOALS AND DIRECTIONS OF STATE SUPPORT FOR AGRICULTURAL BUSINESS DEVELOPMENT

Abstract. The purpose of the work. Determination of the goals and directions of state support for the development of agrarian business.

Methodology. Theoretical, methodological and empirical research base. The theoretical and methodological basis of the research is the provisions of modern economic science, normative and legislative acts, monographs, periodicals, materials of scientific conferences of scientists and leading practitioners on issues of state regulation and state support of agrarian business.

Abstract-logical, monographic, calculation-constructive, system-cognitive analysis, statistical-economic and other methods of economic research were used in the article.

Scientific novelty. The definition of state support for small and medium-sized agrarian businesses has been improved, which should be understood as the system of organizational, economic, legislative and legal influences of state bodies of various levels on business units and provides for the creation of conditions necessary for improving the level and quality of life of the rural population, solving the task of harmonizing interests and the goals of society, business and the state in conditions of price disparity, the share of imports in the domestic market for some types of food.

Conclusions. Reproduction of the main production funds by small and medium-sized agrarian business organizations is carried out in accordance with their development strategy and investment opportunities. The structural features and specificity of agricultural production complicate and slow down the process of reproduction of the main production funds.

Ensuring the country's food security requires significant resource and financial support for agricultural enterprises. The variety of features of the production process and the low investment attractiveness are due to the instability and high degree of risk of production processes in the agricultural sector, as a result of which there is practically a low efficiency of investments.

Key words: agricultural enterprises, development of agrarian business, agriculture, goals and directions of state support.

Постановка проблеми. Розвиток аграрного бізнесу відбувається нерівномірно в регіональному аспекті. Владні органи надають допомогу підприємцям в їх роботі, створюють стимули для розгортання підприємництва вглиб і вшир. Підприємці, своєю чергою, сприяють владним органам у реалізації їх функцій. Обидві сторони мають як спільні інтереси, і помітні протиріччя.

На нашу думку, державна політика в галузі розвитку аграрного бізнесу є частиною державної соціально-економічної політики і є сукупністю правових, політичних, економічних, соціальних, інформаційних, консультаційних, освітніх, організаційних та інших заходів, що здійснюються органами публічного управління.

На стійке функціонування аграрного бізнесу надають істотний вплив недостатня розвиненість форм самоорганізації та саморегулювання суспільства та бізнесу, а також високі ризики в аграрному секторі економіки.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У дослідженні проведено аналіз робіт зарубіжних авторів (Gerber Michael E., Smith A., Кейнс Дж.) та українських (Гадзало Я.М., Лузан Ю.Я., Бородіна О.М., Киристюк С.В., Могильний О.М., Майстро С.В., Гайдучь-

кий П.І. та ін.). Слід зазначити, що оцінки ефективності програм допомоги аграрному бізнесу є різними. Наприклад, зарубіжні автори у своїх дослідженнях довели, що отримання фінансової допомоги може покращувати виживання та перспективи зростання фірм-бенефіціарів. На думку українських авторів, інтенсивність припинення існування аграрних фірм, яким було надано допомогу, збільшується протягом часу, тоді як інтенсивність припинення існування підприємств, яким не було надано допомогу, зменшується. Вплив дотацій та звільнень від податків на динаміці підприємства статистично не значущий.

Мета статті. Мета статті полягає у визначенні цілей та напрямів державної підтримки розвитку аграрного бізнесу.

Виклад основного матеріалу дослідження. Подолати негативні для аграрного бізнесу тенденції можна за допомогою зміцнення державою наступних існуючих механізмів.

1. Розвиток інститутів економічної свободи та справедливості.

2. Створення конкурентного інституційного середовища, що стимулює підприємницьку активність та залучення капіталу в аграрну економіку.

3. Перехід до інноваційного типу економічного розвитку аграрному секторі, який вимагає створення сприятливих умов для підприємницької ініціативи, зростання конкурентоспроможності та інвестиційної привабливості, розширення здатності до роботи на агропродовольчих ринках в умовах жорсткої конкуренції.

4. Розвиток економічних інститутів та підтримання макроекономічної стабільності.

5. Зростання конкурентоспроможності вітчизняних товаровиробників визначається диверсифікацією економіки, що залежить від становлення інноваційної аграрної політики.

Підтримка державою бізнесу може розглядатися як один з проявів державного втручання в економічне та соціальне життя. У зв'язку з цим слід зазначити, що існує ціла низка теорій, які пояснюють цей феномен.

Гербер Майкл Е. (Gerber Michael E., 2001) та ряд інших дослідників пояснюють посилення ролі держави впливом внутрішніх політичних процесів. Посилення ролі держави пов'язані з функцією забезпечення економічного розвитку. Це має відношення, перш за все, до тих країн, які стали на шлях індустріалізації або інших великомасштабних технологічних та економічних перетворень, мають великий державний сектор і розвинене державне регулювання аграрної економіки. Держава виступає «драйвером» економічних перетворень, концентруючи цілеспрямовані зусилля на технічне переозброєння галузей.

У Швейцарії держава як жорстко регулює продовольчий імпорт, а й надає селянам цілий набір пільг. Наприклад, 1 л бензину або дизеля в середньому обходиться швейцарському селянинові на 30% дешевше, ніж решті учасників дорожнього руху. Вони мають право отримувати у своє розпорядження певну кількість палива зі знижкою залежно від величини свого господарства. За рахунок зниженої ставки витрати на житло у фермерів у середньому вдвічі нижче, ніж у середнього швейцарського домогосподарства, а продавана селянами безпосередньо, не через магазини, продукція (м'ясо, картопля, хліб, яйця тощо) не оподатковується ПДВ (Гадзало Я.М., Лузан Ю.Я., 2017).

Основоположник теорії ринкової економіки А. Сміт та прихильники неокласичного підходу вважали, що держава не повинна втручатися в економічну діяльність, а якщо втручається, то має обмежуватись переважно соціальною сферою. Відсутність втручання у дії окремих суб'єктів господарювання призведе до встановлення правильних пропорцій між різними частинами

економіки на основі «невидимої руки ринку» (Smith A., 1791).

На думку Дж. Кейнса, для збереження життєздатності економічної системи необхідно втручання держави як стимулятор до збільшення інвестицій (Ротар Н., 2011, с. 325).

В даний час дослідження критеріїв визначення малих і середніх аграрних підприємств за кордоном і в Україні призводить до висновку, що відсутність єдиного і загальноприйнятого підходу тягне за собою таку велику кількість визначень, що ґрунтуються на різних критеріях, прийнятих у різних країнах.

Крім дослідження теоретичних моделей та критеріїв, значний інтерес представляє аналіз практики державної підтримки аграрного бізнесу за кордоном, де накопичено великий досвід.

До найбільш значних напрямів підтримки аграрного бізнесу за кордоном належать:

- надання державних гарантій щодо забезпечення кредитів;
- підтримка інноваційної діяльності сільськогосподарських товаровиробників;
- формування системи інформаційного обслуговування;
- використання можливостей малого та середнього бізнесу у сфері виконання державних та муніципальних замовлень;
- фінансування навчання та консультування молодих підприємців;
- удосконалення законодавства.

Особливий інтерес для України є досвід Європейського союзу в області держпідтримки аграрного бізнесу:

- участь асоціацій, що представляють інтереси, у прийнятті рішень у ЄС;
- спрощення нормативної бази, адміністративних процедур;
- підтримка досліджень, інновацій, підготовки кадрів, різних форм співробітництва;
- антимонопольна політика та підтримка конкурентного середовища;
- фінансова підтримка аграрного бізнесу при створенні нових робочих місць;
- пропаганда серед населення духу підприємництва.

У Швейцарії, на відміну від України, субсидії надаються, переважно, сімейним фермам. Прекрасно розуміючи особливості великого виробництва, можливу ветеринарно-санітарну катастрофу, у цій країні зроблено акцент на підтримку та розвиток сімейних ферм як гаранта зайнятості селян та ветеринарного благополуччя галузі. Високорозвинена кооперація поряд з високим субсидуванням забезпечують

розвиток фермерів. Основна частина фінансової підтримки йде на прямі виплати за постачання молока для виробництва сиру, а всього на підтримку сільського господарства щорічно виділяється приблизно 4 млрд. швейцарських франків. З метою забезпечення ветеринарного благополуччя в країну вже багато років заборонено ввезення будь-яких тварин (Гадзало Я.М., Лузан Ю.Я., 2017).

Проте, ефективність державної підтримки бізнесу викликає питання. Наприклад, у США щороку понад мільйон людей розпочинають свій бізнес (Бородіна О.М., Киризюк С.В., 2017). За даними Міністерства торгівлі США, вже до кінця першого року понад 40% з них будуть змушені закрити свою фірму. Протягом 5 років невдача наздожене вже 80%. Більше 80% тих, кому вдалося зберегтися в цей період, чекає невдача в наступні 5 років. Таким чином, важливість державної підтримки, особливо малих підприємств, пов'язана з недостатньою живучістю таких суб'єктів господарювання, необхідної для забезпечення необхідного рівня соціально-економічної стабільності суспільства.

На нашу думку, важливими видами державної підтримки аграрного бізнесу є:

- надання податкових пільг;
- спрощення податкової та бухгалтерської звітності;
- надання приміщень в оренду за зниженими ставками;
- спрощення процедур реєстрації, ліцензування, сертифікації та інших дозвільних процедур;
- надання цільових кредитів за зниженими відсотковими ставками для інвестиційних проєктів.

До менш пріоритетних заходів підтримки аграрного бізнесу можна віднести консультації, інформаційну та кадрову підтримку.

Стійке зростання обсягів виробництва сільськогосподарської продукції, що зберігається, стимулює інтенсивну експортну діяльність. Динаміка останніх років свідчить про те, що незважаючи на фінансово – економічну кризу у світі, середньорічний темп приросту аграрного сектора не опускається нижче за відмітку в 2%.

Негативний вплив на міжнародну торгівлю продовольчими товарами надає мінливість цін на цю продукцію, в тому числі і на світовому ринку, високий рівень залежності від діяльності посередників, які формують завищену цінову політику на продукцію, не прив'язану до реального попиту та пропозиції на товари. Представлені фактори створюють несприятливі умови

для підтримки та розвитку аграрного бізнесу та продовольчої безпеки, посилюють проблеми соціально-незахищених верств населення, особливо у сільській місцевості.

Стандарти національної продовольчої безпеки не передбачають можливості подолання існуючих глобальних торгових обмежень. Для запобігання ризикам доцільно приділяти увагу питанню регулювання внутрішніх ринків крізь систему збалансованої політики. Такий підхід створить умови для здорової конкуренції на українському ринку серед закордонних постачальників, а також дозволить національному виробнику, перш за все суб'єктам малого аграрного бізнесу зміцнити свої позиції на внутрішньому ринку (Бородіна О.М., Могильний О.М., 2017).

Впроваджені заходи щодо реалізації збалансованої політики вже спровокували посилення обмежувальних заходів з боку потенціалу імпортерів на вітчизняний продовольчий ринок. На обмеження експорту також впливає введення нетарифних бар'єрів, які активно використовуються урядами для посиленого захисту інтересів національних виробників. Враховуючи ці фактори, Україні необхідно направити власні зусилля на зміцнення впливу на внутрішньому ринку країн, з економікою, що розвивається, а також налагодити постійну присутність власної продукції в країнах ЄС.

Наявна практика держпідтримки така, що на етапі становлення у підприємств є шанси, а на етапі розвитку, на етапі переходу з рівня малого бізнесу на середній, шанси отримання підтримки різко знижуються. На наш погляд, із законодавчо передбачених заходів підтримки аграрного бізнесу особливу значущість має фінансова підтримка.

Слабкість технічної бази виробництва, диспаритет цін, недостатня держпідтримка, високі темпи інфляції призводять до зниження інтенсифікації виробничих процесів організацій малого та середнього аграрного бізнесу (Гайдучький П.І., 2016).

На думку автора, державна підтримка малого та середнього бізнесу в сільському господарстві є системою організаційних, економічних, законодавчо-правових впливів державних органів різних рівнів на бізнес-одиниці і передбачає створення умов, необхідних для підвищення рівня та якості життя сільського населення, вирішення завдання гармонізації інтересів і цілей суспільства, бізнесу та держави в умовах диспаритету цін, частки імпорту на внутрішньому ринку за деякими видами продовольства.

Цілі інвестиційної політики щодо аграрного бізнесу – це підвищення ефективності сільськогосподарського виробництва, вирішення соціальних проблем села, інтеграція з ринком інвестиційних ресурсів, згладжування відмінностей за рівнем інвестиційної привабливості регіонів країни, зростання результативності використання бюджетних інвестицій, посилення контролю держави за цільовим використанням бюджетних інвестицій (Майстро С.В., 2020).

Державна інвестиційна політика формується відповідно до наступних принципів.

1. Принцип цілеспрямованості обумовлений обмеженістю інвестиційних ресурсів. Інвестиційні вкладення повинні спрямовуватися на реалізацію певної кількості інвестиційних проектів, що мають економічне обґрунтування та практичну значимість. Зростання ролі власних джерел накопичення для підприємств для фінансування інвестиційних проектів.

2. Принцип цілісності означає гарантію виконання прийнятих інвестиційних рішень.

3. Послідовність та пріоритетність. Розвиток напрямів використання інвестицій підпорядковується загальним завданням розвитку економіки від її дефіцитного і кризового стану до рівня високорозвинутого типу. Принцип пріоритетності дозволяє інвестору вибрати стратегічну спрямованість інвестицій, обґрунтувати масштабне та стратегічно залучення в економіку інноваційних технологій, використання сучасних методів управління капіталом. Послідовна децентралізація інвестиційних процесів з урахуванням різноманіття форм власності.

4. Вертикальна та горизонтальна збалансованість інтересів. Під вертикальним бюджетним вирівнюванням мається на увазі вирівнювання фінансових потреб влади на основі пайової участі влади різних рівнів у розподілі податкового потенціалу. Баланс споживання адміністративних послуг по регіонах відноситься до горизонтального бюджетного вирівнювання. Фінансування проектів у межах державних цільових програм з допомогою держбюджету. Бюджетне фінансування соціально значимих об'єктів, які мають власних джерел. Посилення контролю з боку держави за цільовим використанням коштів.

5. Гнучкість. Принцип передбачає можливість використання різних моделей як надання інвестиційних ресурсів, і їх повернення. Спільне фінансування проектів, тобто використання механізму державно-приватного партнерства.

6. Правове забезпечення. Принцип передбачає дотримання законності усім інвестицій-

них етапах. Подальше вдосконалення нормативно-правових документів у галузі залучення інвестицій.

7. Соціально-економічна обґрунтованість та результативність. Спрямовані інвестиції повинні приносити прибуток в умовах обмеженості ресурсів, що залучаються, періоду реалізації проекту.

Проаналізуємо структурні особливості інвестування в основні фонди організацій малого та середнього аграрного бізнесу. Природно-кліматичні умови та специфічні технологічні процеси аграрного сектору (унікальність техніки та технології обробітку) надають значний вплив на структуру, видовий склад та можливості відтворювального процесу основних виробничих фондів організацій малого та середнього аграрного бізнесу. Це зумовлює необхідність реновації та часткового ремонту основного технологічного обладнання та використання інноваційного підходу до даних процесів.

Процес відтворення основних виробничих фондів схильний до істотного впливу факторів, характерних виключно для аграрного сектору. Особливостями аграрного сектору, що впливають на можливість інвестування та інвестиційну привабливість організацій малого та середнього аграрного бізнесу, є:

1. Наявність унікальних засобів виробництва, таких як земельні ресурси, які в порівнянні з іншими основними виробничими фондами, при раціональному використанні не втрачають своїх функціональних ознак.

2. Використання біологічних організмів. Це надає багатогранність економічному процесу відтворення, який залежить не тільки від дій працівників і механізмів, а й від природних процесів.

3. Сезонність. Тривалість і нерівномірність використання ресурсів, виробництва та нестабільність отримання фінансового результату. Сільськогосподарські підприємства, які мають у своїй структурі галузі тваринництва, змушені нести ризики протягом усього виробничого циклу сільськогосподарського виробництва, в силу обмеженого тимчасового діапазону з отримання прибутку.

4. Імобільність виробничих засобів та ресурсів. Специфіка вирощування тієї чи іншої сільськогосподарської культури потребує використання певного комплексу та виду техніки. Для раціонального та ефективного виробництва сільськогосподарської продукції необхідно використовувати вузькоспеціалізовані машини і механізми, наприклад, зерноз-

биральний або бурякозбиральний комбайн, картоплезбиральний комбайн, доїльні установки та платформи карусельного типу та ін. Використання не спеціалізованої для сільськогосподарської культури техніки тягне за собою зрив агротехнологічних термінів або неякісне виконання операції, що може негативно позначитися на стійкості організацій малого та середнього аграрного бізнесу через зменшення врожайності, валового збору та виручки. Таким чином, вузькоспеціалізована техніка не може бути використана в кількох технологічних ланцюжках сільськогосподарського виробництва.

5. Висока частка проміжного продукту, що переходить з одного виробничого циклу в інший, з метою використання суміжним сільськогосподарським виробництвом, виключаючи товарно-грошові відносини та стадію обміну.

6. Нижчі темпи впровадження інноваційної техніки у виробництво внаслідок її унікальності та високої вартості.

7. Значний вплив на результат виробництва природно-кліматичних умов.

8. Обмежені можливості організацій у сфері диверсифікації бізнесу.

9. Диспаритет цін на сільгосппродукцію та засоби праці для галузей сільського господарства.

10. Обмежена можливість використання чистого прибутку організацій як джерела відтворювального процесу.

11. Недостатній технологічний потенціал вітчизняних виробників сільськогосподарської техніки.

Відповідно до особливостей сільськогосподарського виробництва, також слід зазначити, що природно-кліматичні умови впливають як на кінцевий продукт виробничого процесу, так і на обсяг накопиченої амортизації.

Відтворювальний процес основних виробничих фондів залежить від впливу таких зовнішніх умов, як:

1) економічні умови – кон'юнктура ринку (зміна попиту та пропозиції), економічні відносини в галузі споживання ресурсів (вартість ресурсів), конкуренція сільгосптоваровиробників, система оподаткування, кредитування та ін;

2) природні умови – кліматичні умови, агротехнічний потенціал ґрунту, конфігурація та родючість ґрунтів та ін;

3) соціальні умови – демографічна ситуація, обмежена забезпеченість сільських територій кваліфікованими кадрами, умови та рівень оплати праці та ін;

4) організаційні умови - матеріально-технічне постачання виробництва (наявність постачальників, ресурсів), зв'язку з освітніми та науковими установами, наявність досвідчених господарств та ін;

5) екологічні умови - екологічна безпека, охорона навколишнього середовища.

Таким чином, дослідження специфічних особливостей сільськогосподарського виробництва дозволяє згрупувати фактори, що впливають на виробничий процес, у дві великі групи: об'єктивні фактори (незалежні від діяльності самого підприємства) та суб'єктивні (залежні від діяльності підприємства).

До об'єктивних можна віднести: структуру виробничого процесу, вплив природно-кліматичного чинника, підвищені виробничі ризики, які від організацій малого та середнього аграрного бізнесу, кон'юнктура ринку, обмеженість позикових коштів, досягнення науково - технічного прогресу, інфляційні процеси, обмеженість ринку землі та інших.

До суб'єктивних факторів можна віднести:

– управління фінансовими ризиками;

– особливості реалізації технологічних процесів для підприємства, фізичний стан основних виробничих фондів;

– доступність джерел відтворення;

– амортизаційна політика підприємства;

– ефективність діяльності та ін.

Висновки. Відтворення основних виробничих фондів організаціями малого та середнього аграрного бізнесу здійснюється відповідно до стратегії їх розвитку та інвестиційних можливостей. Структурні особливості та специфічність аграрного виробництва ускладнюють і уповільнюють процес відтворення основних виробничих фондів.

Забезпечення продовольчої безпеки країни потребує значного ресурсного та фінансового забезпечення сільськогосподарських підприємств. Різноманітність особливостей виробничого процесу та низька інвестиційна привабливість обумовлена нестійкістю та високим ступенем ризику виробничих процесів у аграрному секторі, унаслідок чого спостерігається практично низька ефективність інвестицій.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ: _____

1. Аграрна реформа в Україні. П.І. Гайдуцький та ін.; за ред. П.І. Гайдуцького. Київ, 2016. 424 с.
2. Бородіна О. М., Киризок С. В. Інституційні засади змін державної підтримки аграрного сектора України відповідно до вимог СОТ. *Економіка і прогнозування*. 2017, № 8. С. 87–105.

3. Бородіна О. М., Могильний О. М. Коригування політики державної підтримки сільського господарства України. Економіка АПК. 2017, № 6. С. 55–61.
4. Гадзало Я. М., Лузан Ю. Я. Сучасні виклики модернізації аграрної політик України. Вісник аграрної науки. 2017. С. 9–22.
5. Майстро С. В. Напрями державної підтримки аграрного сектора та її вплив на конкурентоспроможність продукції на світовому ринку Сталій розвиток економіки. 2020. URL: <http://www.academy.gov.ua/ej/ej2/txts/galuz/05msvpsr.pdf>.
6. Ротар Н. Кейнс Джон Мейнард. Політична енциклопедія. Редкол.: Ю. Левенець (голова), Ю. Шаповал (заст. голови) та ін. К.: Парламентське видавництво, 2011.
7. Gerber Michael E. The e-myth revisited Why Most Small Businesses Don't Work and What to Do About It. 2001 by Michael E. Gerber. Published by arrangement with HarperCollins Publishers, Inc.
8. Smith A. An inquiry into the nature and causes of the wealth of nations / By Adam Smith. – Basil : For J. J. Tourneisen, a. J. L. Legrand, 1791.

REFERENCES:

1. Gaiduckiy, P. I., Sabluk, P. T., Lupenkoet. Yu. O. al. (2016). Ahrarna reforma v Ukrayini [Agrarian reform in Ukraine]. Kiev.
2. Borodina, O. M., Kirizyuk, S. V. (2017). Instytutsiyni zasady zmin derzhavnoyi pidtrymky ahrarnoho sektora Ukrayiny vidpovidno do vymoh SOT [Institutional Principles of Changing State Support to the Agrarian Sector of Ukraine in accordance with WTO], *Ekonomika i prohnozuvannya*, vol. 8, pp. 87–105.
3. Borodina, O. M., Mogilny, O. M. (2016). Koryhuvannya polityky derzhavnoyi pidtrymky silskoho hospodarstva Ukrayiny [Adjustment of the policy of state support of agriculture of Ukraine], *Ekonomika APK*, vol. 6, pp. 55–61.
4. Gadzalo, Y. M., Luzan, Yu. Ya. (2017). Suchasni vyklyky modernizatsiyi ahrarnoyi polityky Ukrayiny [Modern Challenges of Modernizing the Agrarian Policy of Ukraine], *Visnyk ahrarnoyi nauky, November*, pp. 9–22.
5. Master, S. V. (2020). Napryamy derzhavnoyi pidtrymky ahrarnoho sektora ta yiyi vplyv na konkurentospromozhnist produktsiyi na svitovomu rynku [The directions of state support to the agrarian sector and its impact on the competitiveness of products in the world market]. Retrieved from: <http://www.academy.gov.ua>.
6. Rotary, N. (2011). Keynes John Maynard. Political encyclopedia [Politychna entsyklopediia]. Editorial staff: Yu. Levenets (head), Yu. Shapoval (deputy head) and others. K.: Parliament publishing house.
7. Gerber Michael, E. (2001). The e-myth revisited Why Most Small Businesses Don't Work and What to Do About It. by Michael E. Gerber. Published by arrangement with HarperCollins Publishers, Inc.
8. Smith, A. (1791) An inquiry into the nature and causes of the wealth of nations / By Adam Smith. – Basil : For J. J. Tourneisen, a. J. L. Legrand.